MERIDIAN CRITIC Nr.2 (Volume 23) 2014

Funcţionalitatea reperului-clişeu din cultura consacrată în construirea ironiei. Metareferenţialitate şi narcisism textual

Marius GULEI
Universitatea „Ştefan cel Mare", Suceava

Abstract: The present article aims at investigating one of the main mechanisms of ironic signification within post-1989 media, namely the way in which societal/cultural clichés parasitically function as vessels that either legitimize (in an autoreferential, narcissistic fashion) or disparage the object of irony.
Keywords: Irony, media, narcissistic writing, cultural clichés

Discursul ironic a devenit în presa românească aproape un scop în sine, mai mult decât o strategie alunecoasă care, în ultimă instanţă, dezavuează prin minimul de ambiguitate pe care îl comportă aderenţa la un anumit sistem axiologic. Ironia, ca modalitate fundamentală în construirea unui discurs jurnalistic, sau ca simplă prezenţă accidentală, acoperă o arie vastă în tipologia presei românești, de la cea de informare generală şi până la cea politică. Lucrarea de faţă îşi propune să analizeze mecanismele de semnificare ale discursului ironic, sub aspectul potenţialităţilor conotative ale textului de a crea analogii. Obiectul de studiu va fi un articol semnat Alice Năstase, apărut în revista **Tabu**, publicaţie destinată unei clientele preponderent feminine (auto-intitulată *revista sexului frumos şi deştept*).

Articolul „Steaua mea scandaloasă", consecvent cu editorialul care poartă aceeaşi semnătură, „Iarna vrajbei noastre femeieşti", tratează problema alterităţii feminine, dar nu în mod convenţional, dintr-o perspectivă masculină, ci din cea a lectoratului congener. Pana maliţioasă a editoarei-iconoclast urmăreşte în mod sistematic să deconstruiască acea arie a normativităţii – care promovează prototipul feminin, dezirabilul şi exemplarul ca imperative – atât de frecventă în presa mai sus amintită, să demitizeze până la urmă o iconografie creată sistematic prin mass-media. Forma cea mai convenabilă pe care un astfel de text ar putea să o îmbrace este evident cea a discursului ironic, strategie folosită atât în deconstruirea cât şi în construirea unei identităţi feminine. Mecanismul care face funcţională strategia de enunţare amintită este recurgerea constantă la repere culturale autohtone, clasice, la canon, precum şi la cultura de masă; acestea (reperele) sunt recontextualizate pe baza analogiei sub aspect

BDD-A8409 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:22 UTC)

conotativ, alunecând, nu rareori, in derizoriu. Cu alte cuvinte, semnificanţii vizaţi capătă o valoare circumstanţială, noul context creând premisele unei ironii puţin nuanţate.

Obiectul ironic este evident realizatoarea emisiunii „Steaua ta norocoasă", Mihaela Rădulescu, ca figură prototipică a mahalagismelor şi scandalurilor din lumea figurilor publice autohtone:

> „După ce am stabilit sertarele pricinilor de ceartă, am aşezat sub eticheta fiecărei categorii desprinse din tumultoasa viaţă a vedetelor noastre. Şi am constatat că numele Mihaelei Rădulecu apărea cam peste tot..."

Ironia dă aici impresia unei autoreferenţialităţi textuale izbitoare, procesul de documentare jurnalistică fiind până la urmă asimilat unei ocupaţii cât se poate de prozaice, specifică mai degrabă unui spiţer. Autoironia metatextuală este una aparentă, şi nu face altceva decât sa asigure omogenitatea stilistică a textului, îngroşând, în aceeaşi măsură, ironia adresată ţintei: *„Am încercat să stivuim frumos, pe rafturi, certurile dintre femei."* Există în acest *stivuim*, o detaşare faţă de obiectul ironic şi, in acelaşi timp, supoziţia apriorică a aderenţei unei comunităţi la punctul de vedere expus. De fapt, autoreferenţialitatea textuală ironică îşi găseşte loc pe parcursul întregului articol, având mereu acelaşi scop, dezavuarea şi discreditarea ţintei ironice şi a întregului context socio-cultural de care aceasta aparţine:

> „E adevărat, de multe ori, scandalurile sunt provocate chiar de ziarişti. "Ai vazut-o pe bâlbâita / afona / invidioasa aia cum făcea aluzii la tine."

> „Proaspăt intrată, cum necum, pe scenele şi paginile colorate ale patriei..."

Cititorul se vede asaltat apoi de o serie lexicală recurentă, ce aminteşte mai degrabă de o bastonadă decât de un conflict mediatic al vedetelor de televiziune: *păruielile*, *răfuielile*, *trânta*, *ring-ul*, *scandalul*, *upercuturile*, comportă o funcţie similară, contextul în care sunt folosite conducând către finalitatea ironică.

Ceea ce interesează, însă, cu predilecţie este maniera în care textul se cantonează într-o referenţialitate a culturii majore pentru a ironiza aspecte ale culturii de masă vizuale: stereotipuri deja consacrate sunt ajustate contextual. Astfel, observam o tehnică a interpolării unor construcţii colocviale în structuri de inspiraţie paremiologică, *„păruiala e ruptă din rai."* Referirile la titluri de filme sau opere literare clasice – în sensul cel mai abuziv al cuvântului – suferă de asemenea interpolări şi adaptări parodice care amplifică substanţial potenţialul ironic al textului: *„Cu mâinile curate în şolduri"* – aluzie vădită la mahalagismul referentului; *„Gâlceava înţeleptei cu lumea bună"* – efectul ironic este creat aici şi prin folosirea substantivului într-o formă ce trădează o adeziune deplină la ideologia antisexistă, dar şi prin simplitatea sintactică dezarmantă, aproape telegrafică a naraţiunii ce succede un titlu cu rezonanţe atât de erudite: *Mihaela s-a certat cu Loredana.* Parodierea nu ameninţă nici măcar tangenţial opul lui Cantemir sau pelicula lui Sergiu Nicolaescu, ci doar foloseşte titlurile-clişeu în scopul construirii unor resorturi ironice eficace.

BDD-A8409 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:22 UTC)

Stereotipurile culturale de care aminteam se extind la nivelul basmelor, al poeziei culte româneşti şi chiar al vechilor cronici moldoveneşti:

> „Şi au venit la rând răfuielile vizând supremaţia frumuseţii (oglindă, oglinjoară...)"

> „Dar e la fel de clar că, iute la mânie şi degrabă vărsătoare de ocări vinovate, Mihaela numai molcomă ca o moldoveancă nu e, ci pare mai degrabă să aibă în pieptu-i o inimă de hun nemilos. "

Aluzia la versurile lui Alecsandri demistifică tocmai acel prototip al feminităţii de care aminteam anterior, în cazul de faţă, cât se poate de artificial, în sensul propriu al cuvântului. Lista ar putea continua cu exemple ce trimit la cultura de masă: *„Mihaela nu e* ***de trei ori femeie****, ci de vreo şapte"* etc.

La efectul ironic de ansamblu contribuie atât formulările eufemistice, precum şi expresiile diminutivale:

> „toată lumea a auzit-o pe mititica obraznică răcnind; "

> „şi şi-a amintit în faţa presei că ea nu ştie mare lucru despre Ani, poate doar că e o fostă balerină... "

Toate acestea, alături de limbajul colocvial desprins parcă din contextul de mahala vizat – inferăm noi din subtext –, conduc la realizarea unei ironii de tip maniheist. Este de ajuns să ne uităm la titlul articolului, pardon, al textului, aşa cum îl denumeşte neutru autoarea, pentru a ne da seama că ironia de care uzează este una fundamental univocă, refacerea înţelesului voalat, omis, inversat fiind o sarcină facilă chiar şi pentru un cititor neavizat. Am putea spune, fără rezerve, că avem de-a face cu o ironie precaută, în sensul în care ea evită să-şi asume riscul cel mai mare cu putinţă pentru un astfel de discurs, acela de a nu fi înţeleasă. Şi in aceeaşi măsură, am putea bănui, bineînţeles dacă am fi la fel de maliţioşi ca semnatara acestui articol, că motivaţia demersului ironic vehement comporta o autoreferenţialitate (in)voluntară a textului, rezidând mai degrabă în chiar esenţa tematică a numărului respectiv al revistei: invidia.

Dincolo de asemenea consideraţii, ce nu fac obiectul unei abordări ştiinţifice, resimţim totuşi o funcţionalitate ironică, mai curând identificabilă în dimensiunea metatextuală şi ludică a textului. Detaşarea de ţinta ironică se revendică dintr-un exces – la nivelul inteţionalităţii eminente – de aplecare, aproape narcisist către propriul text. Abundenţa unor astfel de repere-clişeu ce parodiază afectuos arii ale culturii majore vine in întâmpinarea necesităţilor unei ironii de factură cvasi-erudită, care legitimează, în faţa cititorului, detaşarea ironistului de obiect/ ţintă.

SURSĂ PRIMARĂ

Năstase, Alice, 2003, *Steaua mea scandaloasă*, în „Tabu" nr. 9, p. 68

BDD-A8409 © 2014 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:22 UTC)